

GLOBALIZACJA TECHNOLOGICZNA A JEJ KULTUROWE KONSEKWENCJE

Ks. Zbigniew Waleszczuk,
Uni-Bayreuth (Niemcy)

W związku ze zjawiskiem globalizacji powstaje wiele pytań: Jakie problemy przynosi ze sobą globalizacja? Jakie jej aspekty są ważne w kontekście zadań społecznych Kościoła? Czy w przejawach wolnego handlu globalizacja prowadzi do pluralizmu, różnorodności kulturowej, pomyślności, dobrobytu i wolności wszystkich ludzi? Czy też jest przyczyną jeszcze większych kryzysów społecznych, masowego bezrobocia, niszczenia państwa i więzi społecznych? Celem niniejszego artykułu jest próba szkicowego przedstawienia globalizacji technologicznej oraz jej skutków kulturowych. Pomijamy tutaj z racji formalnych opis globalizacji ekonomicznej, czyli zespołu procesów zmierzających do tworzenia światowych rynków, tj. wzrastającej internacjonalizacji handlu, finansów, towarów i usług rynkowych, jak i międzynarodowych powiązań gospodarczych¹.

Globalizację technologiczną można scharakteryzować za pomocą dwóch elementów, które można opisać jako:

- uproszczenie i ogromne przyśpieszenie obiegu informacji (przykładem jest rozwój Internetu i poczty elektronicznej²), dzięki czemu wymiana ważnych ekonomicznie informacji (kursy giełdowe, ceny itp.) uległa poważnemu przyspieszeniu i zrewolucjonizowała handel;
- rozwój, przyśpieszenie i wielkie potanieńcie środków transportu, które ułatwiają wymianę dóbr i wspierają ją; rozwój nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych prowadzi do ogromnych postępów

¹ A. Zwahr (red.), *Meyers großes Handlexikon*, Mannheim 2001, s. 334.

² Z. Waleszczuk, *Identität gegen Netzwerkgesellschaft*, w: tenże, *Ausgewählte Fragen der Gegenwart*, Wrocław 2004, s. 9-32.

produkcyjności³, umożliwia powstanie globalnej sieci informacyjnej, światowej integracji biznesu⁴, ponadto zwiększa możliwości spekulacyjnych interesów w nowych, nieznanych dotąd wymiarach⁵.

Tak jak w pierwszych latach industrializacji do gwałtownego rozwoju przyczynił się rozwój publicznej infrastruktury przesyłu energii i zaopatrzenia, kolei, sieci dróg i potencjału fabryk, tak obecnie dla procesów globalizacji wzrasta znaczenie infrastruktury globalnych sieci komunikacji⁶. Telefon był podstawą prostego i szybkiego przekazu informacji, jednak dopiero przez zastosowanie technologii satelitarnej ta forma komunikacji stała się dostępna globalnie. Postępy technologii komputerowej i światowe zastosowanie PC stanowią zdecydowany skok w rozwoju łączności o zasięgu światowym. Upowszechnienie możliwości korzystania z poczty elektronicznej i Internetu spowodowało zupełnie nowe rozumienie rzeczywistości. Wszyscy, którzy posiadają dostęp do nowych technologii, są w pewien sposób intensywniej ze sobą połączeni⁷. Stworzono nowy wzorzec komunikacji: „podstawowym symbolem globalizacji”⁸ jest *World Wide Web*. Na skutek połączenia globalnych sieci komunikacyjnych ułatwione zostały i znacznie przyspieszone procesy łączności, które przekraczają tradycyjne społeczne i przestrzenne gra-

³ M.H. Stierle, *Neue Ökonomie. Charakteristika, Existenz und Herausforderungen für die Wirtschaftspolitik*, „Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung «Das Parlament»” nr 9 (2001), s. 15.

⁴ S. Müller, M. Kornmeier, *Globalisierung als Herausforderung für den Standort Deutschland*, „Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung «Das Parlament»” nr 9 (2001).

⁵ J. Huffs Schmid, *Politische Ökonomie...*, dz. cyt.

⁶ E. Altvater, B. Mahnkopf, *Grenzen der Globalisierung...*, dz. cyt., 321n: „Die Verschmelzung von Telekommunikation und Computern stellt eine ebenso elementare Voraussetzung für die Globalisierung der Ökonomie dar, wie die Eisenbahn eine Voraussetzung für die Herausbildung nationaler (und internationaler) Märkte im Prozess der Industrialisierung gewesen ist”

⁷ Szerzej na temat techniki e-maili, Internetu, i jego skutków w czasach globalizacji, zob. A. Maron *Globalisierung der Wirtschaft mit Hilfe der Informationstechnologie und deren gesellschaftliche Auswirkungen*, w: A. Kolb, R. Esterbauer, H.W. Ruckebauer (red.), *Cyberethik. Verantwortung in einer digital vernetzten Welt*, Stuttgart 1998, s. 162nn.

⁸ R.J. Schreiter, *Die neue Katholizität. Globalisierung und die Theologie*, Frankfurt am Main 1997, s. 32n; także: J. Müller, *Globalisierung*, „Stimmen der Zeit” nr 215 (1997), s. 217.

nice. A nowe możliwości komunikacyjne tworzą warunki⁹ dla rozwoju powiązań ekonomicznych. Ulrich Menzel opisuje powyższe zmiany następująco: „Jeśli ta tendencja się utrzyma, to w nadchodzącym czasie struktura gospodarki światowej zmieni się dramatycznie. W miejsce realnych pojawią się transfery wirtualne. Żyłami gospodarki światowej nie są już linie komunikacyjne statków, kolei, dobre drogi, lecz światłowody, pola magnetyczne i anteny satelitarne. Miejscami węzłowymi nie są już porty i barierki w urzędach celnych, lecz *gateways*, *routers* i *bridges* w sieciach komputerowych wewnątrz metropolii. Zanika państwo definiujące przestrzeń, jej granice się zatracają, rozplywają, stosunki między państwami stają się iluzją. Rządom zostaje odebrana suwerenność, ponieważ wirtualizacja międzynarodowych transakcji unika kontroli i przez to możliwości państwowego wpływu i kierowania”¹⁰.

Decentralizacja procesów przedsiębiorczości ponad granicami krajów i rozbudowa sieci firm ponadnarodowych stała się możliwa wraz z rozwojem techniki informatycznej lat dziewięćdziesiątych. Historia światowej sieci rozpoczęła się w USA wraz z powstaniem sieci komputerów, które zostały skonstruowane jedynie dla celów militarnych¹¹. Zasada Internetu „była nie tyle prosta, co rewolucyjna: komputery były ze sobą wzajemnie połączone w węzłach sieci. Gdy jeden z nich wypadł, system nie załamywał się, lecz

⁹ Por. A. Maron, *Globalisierung der Wirtschaft...*, art. cyt., s. 161n: Współczesne technologie informatyczne nie są wprawdzie jedynym „kluczem, bez którego globalizacja nie byłaby w ogóle możliwa”. Owe narzędzia ułatwiają jednak procesy globalizacji: „[...] da sie über das Telefon hinaus elektronisch verarbeitete Informationen wie Konstruktionszeichnungen, Maschinenbefehle, Software-Programme etc. problemlos austauschbar machen und damit eine sinnvolle Dezentralisierung von Unternehmensprozessen über Ländergrenzen hinweg ermöglichen”.

¹⁰ U. Menzel, *Globalisierung versus Fragmentierung*, dz. cyt., s. 66. Dla nowej gospodarki są charakterystyczne połączenia sieciowe i takie środki niematerialne, jak: idee, informacje, wiedza i stosunki. Por. K. Kelly, *New Rules for the New Economy*, London 1998, s. 2 i 33. Por. J. Rifkin, *The Age of Access. The New Culture of Hypercapitalism, Where All of Life is a Paid-for-Experience*, New York 2000.

¹¹ Por. G. Bauer, *Das Internet – Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft*, w: A. Kolb, R. Esterbauer, H.W. Ruckebauer (red.), *Cybernethik...*, dz. cyt., s. 171; K. Haffner, M. Lyon, *APRA Kadabra oder die Geschichte des Internet*, Heidelberg 2000; N. Hueck, *Internet* (hasło), w: *Evangelisches Soziallexikon*, Stuttgart 2001, s. 760.

informacje znajdowały inną drogę – po prostu przechodziły okrężną drogą przez inne komputery węzłowe, łącza telefoniczne, aż w końcu osiągały swój cel. Taka komunikacja mogła, także w wypadku wrogiego ataku, nadal funkcjonować¹².

Do sieci podłączano coraz to nowe ośrodki badawcze i laboratoria na świecie¹³. W 1979 roku rozwinęły się tzw. *grupy usernet*, w których korzystający z sieci zamieszczali odpowiednie zestawienia wiadomości, wyniki badań i dyskusje na różne kluczowe tematy. Od roku 1993 obszar istnienia Internetu rozszerza się na sieć WWW¹⁴. Za pomocą Internetu zapewniona jest światowa dostępność informacji, jest on zatem bazą postępującej globalizacji¹⁵. Zmiany, które przyniósł Internet, odnoszą się przede wszystkim do ułatwienia dostępu do kluczowych informacji, na które w przyszłości będą wpływały inne czynniki, niż dzieje się to dzisiaj¹⁶. Pozycja społeczna nie będzie miała decydującego znaczenia¹⁷, także ekonomiczne zasoby nie będą decydować o natężeniu przepływu informacji. Również lokalizacja geograficzna przestanie w przyszłości odgrywać jakąkolwiek rozstrzygającą rolę. Centralnie zapisane dane są przez sieć „decentralnie” dostępne.

¹² J. Lietsch (red.), *Zum Beispiel Internet*, Göttingen 1997, s. 17. Por. Z. Waleszczuk, *Identität gegen Netzwerkgesellschaft*, art. cyt., s. 9-32.

¹³ W roku 1971 było zaledwie 30 komputerów podłączonych do wspólnej sieci ARPANET – praformy Internetu. Od roku 1973 dzięki połączeniu uniwersytetów w Anglii i Norwegii kontakty sieciowe zaczęły osiągać wymiary międzynarodowe. Pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku istniało już ok. 100 tys. komputerów z dostępem do sieci.

¹⁴ Por. G. Bauer, *Das Internet...*, art. cyt., s. 173.

¹⁵ Por. J. Wiemeyer, *Ursachen und Konsequenzen...*, art. cyt., s. 58. „Transnationale Unternehmen können ihre Geschäfte rund um die Uhr ablaufen lassen, z.B. indem Arbeitsaufgaben für Ingenieure über ein PC-Netz jeweils an weitere Standorte in anderen Zeitzonen weitergereicht werden”. Por. także H. Siebert, *The New Economy – What is Really New?*, „Kiel Working Papier” VIII (2000) nr 1000, s. 39nn.

¹⁶ N. Hueck, *Internet und Cyberspace. Zur Versachlichung der Debatte über die neuen Kommunikationsmedien*, ZEE nr 42 (1998), s. 228.

¹⁷ Od Internetu oczekuje się często wsparcia dla uniwersalnej idei równości i demokracji: „gleichsam als Ersatz für die nachlassende Bindefähigkeit religiöser Überzeugungen und sozialer Traditionsbestände”, E. Altvater, B. Mahnkopf, *Grenzen der Globalisierung...*, dz. cyt., s. 322.

W takiej też mierze Internet odpowiada za wzrastającą globalizację gospodarczą oraz niepewność rynku¹⁸. Umożliwia on nie tylko ponadnarodowym przedsiębiorcom, ale i małym zakładom przegląd sytuacji rynkowej. Dotychczasowe połączenie gęstości informacji z badaniami naukowymi, ekonomicznymi bazami danych i instytucjonalnymi odniesieniami już nie istnieje. Stąd pochodzi też pewne zmniejszenie wartości (inflacja) instytucji politycznych¹⁹. Odgraniczanie się stanie się już niemożliwe²⁰. Nawet w Chinach, w których dostępność do Internetu jest kontrolowana przez państwowego *providera*, dostęp do powszechnych baz informacji nie stanowi większego problemu. Wszyscy korzystający z sieci muszą się meldować przez elektroniczne *gateways*, zanim otrzymają dostęp do Internetu. Te elektroniczne „bariery” podlegają państwowej kontroli i zapisują bardzo dokładnie zachowanie każdego użytkownika w sieci. Cenzorskie programy troszczą się o to, aby niechciane informacje nie dotarły do chińskich obywateli. Pomimo to łatwo jest jednak ominąć lub też przeniknąć skonstruowane przez państwo bariery informatyczne; państwowej kontroli Internetu nie udaje się skutecznie filtrować wzrastającego strumienia informacji i strzec wszystkich dostępnych dojsć²¹. Obok Chin kontynentalnych, Tajwanu i Hongkongu po-

¹⁸ Por. H. J. Kleinsteuber, B. Thomaß, *Kommunikation, Medien, Wissensgesellschaft*, w: I. Hauchler i in. (red.), *Globale Trends 2000...*, dz. cyt., s. 142: Wiedza staje się „centralnym ekonomicznym środkiem produkcji”. „Erstellung und Inhalt von Informationen, die Kommunikationsmedien, die sie übermitteln, die Gründe für ihre Nachfrage und die Veränderungen, die das kursierende Wissen bewirkt, werden zum konstituierenden Merkmal zukünftiger Gesellschaften”. Zob. W. Rauch, *Informationsethik. Die Fragestellung aus der Sicht der Informationswissenschaft*, w: A. Kolb, R. Esterbauer, H.W. Ruckebauer (red.), *Cyberethik...*, dz. cyt.

¹⁹ Por. H. J. Kleinsteuber, B. Thomaß, *Kommunikation...*, art. cyt., s. 156: „Die potentielle Zugänglichkeit von allen Informationen verändert auch die Rahmenbedingungen politischer Kommunikation. Das Entscheidende ist: Regierungen verlieren die Möglichkeit, ein Informationsmonopol zu halten oder den Zugang unerwünschter Gruppierungen zu medialer Selbstdarstellung zu unterbinden. Menschenrechtsverletzungen in Burma oder China, die Ziele der Protestbewegungen in Lateinamerika, Informationen über die nächsten Gen-Soja- Transporte aus den USA – sie erreichen über Internet in müheloser Überwindung von Raum und Zeit alle potentiell Interessierten”

²⁰ Tamże.

²¹ Internet stwarza nowe problemy prawne: obok powszechnych praw (wolność wyrażania opinii, ochrona sfery prywatnej, młodzieży, zgodności z konstytucją) dotyczy zwłaszcza przesyłania danych wrażliwych, szczególnie strumieni finan-

wstają w Internecie „nowe wirtualne Chiny, Chiny uniwersalne”²². Tajwańscy, a także uchodźcy chińscy na całym świecie są ze sobą w kontakcie nawet poprzez oceany za pomocą łączny internetowych²³.

Przykład Chin ukazuje, jak globalna technologia komunikacji tworzy z jednej strony nowe połączenia, z drugiej jednak – korzystających z sieci oddziela od tych, którzy nie posiadają do niej żadnego dostępu. W wymiarze światowym odnosi się to do wszystkich tych krajów, które są pozbawione dostępu do sieci. W świecie Internetu tym, którzy już teraz znajdują się na marginesie, jeśli możliwie szybko nie zdołają połączyć się ze społeczeństwem informatycznym, grozi całkowita peryferyzacja²⁴. Internet daje wprawdzie krajom Południa potencjalną możliwość docierania do źródeł informacji pod tymi samymi warunkami jak krajom Północy, jednak zakłada to konieczne techniczne *know-how*, co np. w Afryce jest zarezerwowane tylko dla niektórych, bardzo nielicznych²⁵. W wielu afrykańskich krajach przedsiębiorcy próbują za pośrednictwem międzynarodowych firm upowszechnić relatywnie korzystne cenowo usługi komercyjne, których pierwszymi użytkownikami i klientami znów są jednak koncerny międzynarodowe²⁶. „Można się obawiać, że tylko klienci z odpowiednimi fundu-

sowych. Por. H. Siebert, *The New Economy...*, dz. cyt., oraz M.H. Stierle, *Neue Ökonomie...*, art. cyt., s. 21n.

²² I. Buruma, *China im Cyberspace. Das Internet untergräbt Pekings Zentralgewalt*, „Süddeutsche Zeitung” z 28 X 1999.

²³ „Verwurzelung zur Vergangenheit zählen, die Chance, dass „immer mehr Menschen [...] ein Gefühl der Identifizierung mit der Menschheit als Ganzes entwickeln”, A. de Swann, *Die soziologische Untersuchung der Transnationalen Gesellschaften*, „Journal für Sozialforschung” nr 35 (1995), s. 111.

²⁴ Por. J. Lietsch (red.), *Zum Beispiel Internet*, dz. cyt., s. 30-34; Por. J. Staniszkis, *Władza globalizacji*, dz. cyt.

²⁵ Por. H.J. Kleinsteuber, B. Thomaß, *Kommunikation...*, art. cyt.: Połączenia internetowe są na świecie ekstremalnie nierównomiernie rozłożone: W Ameryce Północnej znajdowało się w 1999 roku 60 proc. światowych łączny internetowych, w Rosji było wtedy tylko 0,6 miliona użytkowników Internetu. Prawie połowa wszystkich aktywnych połączeń w Azji znajduje się w Japonii, podczas gdy Chiny dysponują ledwo 1,5 milionem łączny. „Rund 80% der Weltbevölkerung verfügen nicht über die einfachsten und grundlegendsten Telekommunikationseinrichtungen”, tamże, s. 161.

²⁶ Por. tamże, s. 151: blisko 90 proc. wszystkich łączny internetowych w Afryce na południe od Sahary znajduje się w Afryce Południowej (80 tys. spośród 920 tys. – dane z 1999 r.).

szami będą czerpali korzyści z nowych technologii, i to właśnie często się dzieje w firmach zagranicznych w krajach słabych gospodarczo. Jeśli się temu rozwojowi zdecydowanie nie będzie zapobiegać, przeciwstawiać przez np. wspieranie projektów niekomercyjnych, przede wszystkim w obszarze kształcenia, to według wszelkiego prawdopodobieństwa ta przepaść między członkami społeczeństwa informacyjnego oraz wyłączonymi z niej będzie się jeszcze bardziej pogłębiać²⁷.

Proces ten widać też wewnątrz sieci społeczeństwa informacyjnego: powszechnie dostępne informacje tracą coraz bardziej na znaczeniu. Tworzy się za to obok Internetu i w dostępnych w nim usługach informacja i produkty, które docierają do uprzywilejowanej elity obszaru niepublicznego i nieformalnego. Aktualność danych z Internetu jest krótkotrwała; są one o 95 proc. gorszej jakości niż kluczowe informacje potrzebne do właściwej oceny nowych tendencji. Stąd konieczność, aby przez odpowiednie sposoby kształcenia ludzi filtrować właściwe, potrzebne informacje. Kto dysponuje odpowiednim wykształceniem, ten czerpie profity, kto takiego wykształcenia nie posiada – znajduje się w niebezpieczeństwie wykluczenia z globalnych zysków, które umożliwia nowa technologia. Wystarczające wykształcenie jest, jak to poniżej wykażemy, decydującym warunkiem, aby dołączyć do globalizacji nowoczesnego rozwoju.

GLOBALIZACJA KULTUROWA

Rozwojowi komunikacji, informatyzacji i transportu oraz znoszeniu barier celnych i umiędzynarodowieniu produkcji i handlu towarzyszy ogromny proces transformacji kulturowej, czyli „globalizacja kulturowa”²⁸. Chodzi przy tym o światową, jednolitą produkcję towarów, które mają zostać wystawione, sprzedane na globalnym rynku. Wzrastająca globalizacja kulturowa cechuje się:

- wzrastającą swobodą;
- częstszymi dalekimi podróżami, jednakże tylko dla bogatych ludzi z krajów uprzemysłowionych;
- „ucieczką przed biedą”²⁹, wielkimi ruchami migracyjnymi od regionów biedniejszych do bogatych, z odpowiednio nowymi wyzwaniem dla rynku pracy;

²⁷ Tamże, s. 34.

²⁸ Por. K. Gabriel, *Globalisierung: Schicksal oder Verantwortungsraum? Sozialethische Überlegungen*, w: *Globalisierung der Wirtschaft – Bankrott der Politik?* „epd-Dokumentation” nr 1 (1999), s. 63.

²⁹ Zob. W. Uchatius, *Das globalisierte Dienstmädchen*, „Die Zeit” nr 35 (2004).

- rozszerzeniem się mediów masowych i „transportem” określonych dóbr, „produktów” kultury na wszystkie strony świata (przysłowiowe Dallas w afrykańskim buszu).

Globalizacja kulturowa jest więc wynikiem lub też zjawiskiem towarzyszącym procesowi globalizacji ekonomicznej, który przynosi globalne ujednoczenie kultury, stylu życia, stosowania technologii i wynikające z tego niszczenie lokalnych tradycji, struktur i systemów gospodarczych³⁰. Jednakże ujednoczaniu towarzyszą także tendencje przeciwne, tak że globalizacja kulturowa nie przebiega w sposób jednolity jako proces jednowymiarowy, lecz jest wewnętrznie sprzeczna³¹. Charakteryzują ją co najmniej trzy różne tendencje:

- powstanie hegemonicznej, jednolitej kultury, która rozszerza się światowo pod hasłami: Coca-Cola, McDonald's lub też McWorld³², Ikea, amerykańskie *fast foods* w każdym większym mieście świata;
- zmieszanie kultur, które prowadzi do powstania nowej „kultury hybryd”³³, pluralizmu;
- w wyniku reakcji na te tendencje obserwuje się częściowy renesans nacjonalizmu, rasizmu, świętych wojen i fundamentalizmu.

Globalizacja kulturowa ukazuje się w różnych wymiarach, które Dieter Senghaas trafnie opisuje tak: „w świecie OECD, w bogatych krajach uprzemysłowionych, globalizacja działa jako kulturowe wzbogacenie” Autor mówi tu o „globalizacji *de luxe*” W krajach rozwijających się ekonomicznie, technologicznie i medialnie silniejsza kultura OECD jest postrzegana bezpośrednio jako atak na ich własną kulturę, wówczas doznająca osłabienia. Tu Senghaas obserwuje cztery reakcje na powyższe tendencje rozwoju:

- regresja i rozpad, np. w Afryce;

³⁰ J. Mander, E. Goldsmith, *Schwarzbuch Globalisierung*, München 2002, s. 11.

³¹ Por. np. J. Breidenbach, I. Zukrigl, *Widersprüche der kulturellen Globalisierung*, „Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung «Das Parlament»” nr 12 (2002); S. Hall, *Kulturelle Identität und Globalisierung*, w: K.H. Hörning, R. Winter, *Widerspenstige Kulturen. Cultural Studies als Herausforderung*, Frankfurt am Main 1999; B. Wagner, *Kulturelle Globalisierung. Von Goethes „Weltliteratur“ zu den weltweiten Teletubies*, „Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung «Das Parlament»” nr 12 (2002).

³² B.R. Barber, *Coca-Cola und Heiliger Krieg. Wie Kapitalismus und Fundamentalismus Demokratie und Freiheit abschaffen*, Bern – München – Wien 1996.

³³ B.J. Breidenbach, I. Zukrigl, *Widersprüche der kulturellen Globalisierung*, dz. cyt.

- zamykanie się i próby oporu na podstawie niezależnie określonych warunków i regulacji prawnych, np. niedawno w Ameryce Łacińskiej (także we Francji, która za pomocą pewnych praw próbuje bronić się przed przeważającymi wpływami kultury amerykańskiej);
- opór i nacjonalizm lub fundamentalizm, np. w wielu islamskich krajach azjatyckich;
- rzadziej występuje odpowiedź innowacyjna: przez wykorzystanie niskich kosztów płacy, mobilizuje się wszystkie siły, aby oprzeć się konkurencji eliminacji, np. w krajach Azji Wschodniej do roku 1998.

W mniej produktywnych społeczeństwach globalizacja żąda przede wszystkim „jednolitości strukturalnej” Powstaje porządek gospodarczy i społeczny z różnymi poziomami produkcji: wysokoproduktywne firmy, córki międzynarodowych koncernów, egzystują obok słabych gospodarczo, nastawionych na samozaopatrzenie gospodarek lokalnych. Przepaść między biednymi i bogatymi pogłębia się, tworząc narodowe elity. Senghaas mówi o „kapitalizmie ponadnarodowym i integracji przy równoczesnej dezintegracji narodowej”³⁴.

Szerokie kręgi opinii publicznej przejęły ten sposób widzenia³⁵, gdy dało się zaobserwować wzrastającą konwergencję kultury globalnej – przysłowiową „mcdonaldyzację” świata³⁶. W ten sposób postępuje ujednoczenie stylu życia. „W bawarskiej wiosce, podobnie jak w Kalkucie, Singapurze lub Rio de Janeiro ogląda się te same seriale, konsumowane są te same potrawy, noszone są te same *blue jeans* i marlboro palone jako znak wolnej, czystej natury”³⁷. Słuchanie tej samej muzyki z CD-ROM-ów, oglądanie tych samych filmów i czytanie tych samych czasopism, które produkowane

³⁴ D. Senghaas, *Kulturelle Globalisierung – ihre Kontexte, ihre Varianten*, „Aus Politik und Zeitgeschichte” nr 12 (2002).

³⁵ Wielki wpływ wywarło tutaj dziennikarskie dzieło B.R. Barbera: *Coca-Cola und Heiliger Krieg. Wie Kapitalismus und Fundamentalismus Demokratie und Freiheit abschaffen*. Autor rozwinął w nim scenariusz spolaryzowanego rozwoju świata, „dżihad” i „McWorld” rywalizują ze sobą. „Dżihad” symbolizuje tendencje antyzachodnie oraz nową świadomość ruchów fundamentalistycznych. „McWorld” reprezentuje globalną integrację za pomocą rynku oraz identycznie kształtowanego świata konsumpcji i kultury. „Dżihad” oraz „McWorld” mają często duże wpływy w tych samych krajach. Są to, według B.R. Barbera, trendy paralelne, które działają w kierunkach przeciwnych, niszcząc instytucje demokratyczne.

³⁶ U. Beck, *Was ist Globalisierung?*, dz. cyt., s. 81.

³⁷ Tamże.

są równocześnie na całym świecie dla różnych ludzi³⁸, tworzy „ekonomię Madonny”³⁹. Według tej tezy ponadnarodowe koncerty korzystają z bezgranicznych możliwości technologii informatycznej: rozwijane przez modem światowe produkty i równocześnie tworzone medialnie przez satelity, skutecznie się sprzedają. Globalizacja rozumiana ekonomicznie minimalizuje koszty i maksymalizuje zyski.

Ta szeroko rozpowszechniona teza coraz silniej wzrastającej konwergencji globalnej kultury zapomina jednak o kulturowych paradoksach i ambiwalencjach. Roland Robertson⁴⁰, który zbadał proces globalizacji od strony socjologicznej, podkreśla, że zawsze chodzi w nim także o lokalizację. Na tej podstawie podniósł on w dyskusji naukowej⁴¹ pojęcie *glokalizacji*⁴². W wymiarze światowym sprzedawane produkty muszą, jego zdaniem, rozwinąć lokalne więzi, aby móc na tejże lokalnej scenie zaistnieć. Dopiero wtedy można mówić o sukcesie i ten sukces zagwarantować. Równocześnie te symbole kulturowe muszą być wytwarzane z surowców lokalnych, dóbr kultury, aby mogły pozostać żywotne i kreatywne. Wielkie koncerty opisują swą strategię jako „globalną lokalizację”. Rynek światowy według koncepcji „mcdonaldyzacji” byłby także końcem rynku, ponieważ konieczna konkurencja lokalnie farbowanych produktów nie mogłaby się ostać. Lokalizacja

³⁸ Por. R. Schreiter, *Die neue Kontextualität – Globalisierung und Fragmentierung als Herausforderung an Theologie und Kirche*, „Jahrbuch Mission” 1999: *Glaube und Globalität*, Hamburg 1999, s. 33.

³⁹ Gruppe von Lissabon, *Grenzen des Wettbewerbs...*, dz. cyt., s. 31.

⁴⁰ R. Robertson, *Glokalisierung. Homogenität und Heterogenität in Raum und Zeit*, w: U. Beck (red.), *Perspektiven der Weltgesellschaft*, Frankfurt am Main 1998. Tenże, *Globalization. Social Theory and Global Culture*, London 2000.

⁴¹ „Glokalizacja” nie jest – inaczej niż u B.R. Barbera – rozumiana jako ruch przeciwny do globalizacji, lecz jako jej drugie oblicze. Wyjaśnienia niżej cytowanych autorów określających ten fenomen wydają się dlatego w tym kontekście błędne. Por. F. Nuscheler, *Strukturen und Trends der Weltpolitik*, w: I. Hauchler i in. (red.), *Globale Trends 2000...*, dz. cyt. „Diese Gegentendenz zur Globalisierung kommt auch in einem neuen «Regionalismus» und Lokalismus, also in der Suche nach Kleinräumigkeit und Gemeinschaft, zum Ausdruck. Diese Dialektik wurde in dem begrifflichen Ungetüm der «Glokalisierung» verdichtet”, tamże, s. 384.

⁴² Por. R. Robertson, *Glokalisierung...*, art. cyt. Zob. także: K. Gabriel, *Soziale Kohäsion im Globalisierungstest. Christliche Sozialethik vor den Herausforderungen der Globalisierung*, „Jahrbuch für Christliche Sozialwissenschaften” nr 41 (2000), s. 97n; tenże, *Globalisierung...*, art. cyt., s. 64; R.J. Schreiter, *Die neue Kontextualität...*, art. cyt.; U. Beck, *Was ist Globalisierung?*, dz. cyt., s. 80.

nie jest w tym rozumieniu jednoznaczna z tradycjonalizmem, lecz z próbą globalnego zorientowania miejscowej oryginalności. Ulrich Beck ujmuje to w sposób następujący: nie chodzi tu o to, aby „celebrować” bawarską białą kiełbasę, lecz „jeśli już białą kiełbasę, to białą kiełbasę hawajską”⁴³. Lokalność nie jest więc przeciwieństwem wzrastającej globalizacji, lecz oba procesy postępują ramię w ramię. Z powodów ekonomicznych globalizacja już nie może się odbywać z pominięciem lokalnych połączeń⁴⁴. Bez mobilizacji lokalnych sił kohezji obecnie nie uda się skutecznie rozwiązać problemów społecznych wieku globalizacji⁴⁵.

PODSUMOWANIE

Globalizacja jest rzeczywistością podstawowych stosunków, procesów ekonomicznych, technicznych, kulturowych i politycznych końca XX i początku XXI wieku. Obejmuje ona w równej mierze zarówno strukturalne działania globalne, jak i lokalne przestrzenie. Wytyczone granice są znoszone, przenikane i przewyżczane. Inaczej mierzy się przestrzeń globalną (także lokalne środowisko życia), niż wynika to z mapy politycznej. Powstają nowe stosunki między przestrzeniami, ale także nowe granice wytwarzające w równej mierze elementy integrujące, jak i oddzielające kraje Północy i Południa. W tym procesie nowej strukturalizacji powstają normy, obrazy, hasła, które roszczą sobie pretensje do statusu globalnego obowiązywania.

U podstaw tej analizy leży definicja globalizacji, która w związku z tym została sformułowana następująco: globalizacja jest intensyfikacją połączeń ludzi, kapitału, towarów, usług, instytucji, państw i organizacji, w przestrzennie i czasowo ograniczonym obszarze; te połączenia nie są ograniczone już przez granice państw narodowych, lecz tworzą nowe przestrzenie lub też nowe granice i wytwarzają nowe hasła o znaczeniu uniwersalnym. Stwarza ona możliwość aktywnego uczestnictwa coraz większej liczby ludzi w gospodarczych, technicznych, kulturalnych i naukowych osiągnięciach społeczności świata⁴⁶.

⁴³ U. Beck, *Was ist Globalisierung?*, dz. cyt., s. 87n.

⁴⁴ E. Altvater, B. Mahnkopf, *Grenzen der Globalisierung...*, dz. cyt., s. 69.

⁴⁵ Por. R. Münch, *Globale Dynamik, lokale Lebenswelten. Der schwierige Weg in die Weltgesellschaft*, Frankfurt am Main 1998, s. 400nn.

⁴⁶ Powyższa definicja nawiązuje do definicji stosowanych przez Nuschelera oraz Niemiecką Konferencję Episkopatu Niemiec. Por. F. Nuscheler, *Globalisierung, Global Governance und Menschenrechte*, w: A. von Gabriele i in. (red.), *Jahrbuch Menschenrechte*, Frankfurt am Main 1999, s. 164-172; D. Messner, *Strukturen und*

Zusammenfassung

Die Globalisierungsprozesse vollziehen sich andersartig als die Liberalisierungsbestrebungen im ausgehenden 19. Jahrhundert bzw. zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Die Welt ist zum globalen Marktplatz geworden, auf dem Produkte und zunehmend mehr Dienstleistungen im Wettbewerb miteinander stehen.

Tradierte Grenzen werden aufgelöst, perforiert und überwunden. Dieser globale Raum (und damit auch die lokalen Lebenswelten) wird anders vermesen, als es die politische Landkarte suggeriert. Es entstehen neue Beziehungen zwischen Räumen, aber auch neuartige Grenzen, an denen sich Gegenbewegungen zur Globalisierung ansiedeln. Globalisierungsprozesse erzeugen gleichermaßen Integrations – wie Ausschließungsvorgänge in den Ländern des Nordens und des Südens. In diesem Prozess der Neustrukturierung entstehen Normen und Leitbilder, die globale Gültigkeit beanspruchen.

Trends..., art. cyt.; F.X. Kaufmann, *Herausforderungen des Sozialstaates*, Frankfurt am Main 1997. Zob. Deutschen Bischofskonferenz, *Die vielen Gesichter der Globalisierung*, Bonn 1999, s. 12. Globalizacja oznacza: „die Vermehrung und Verdichtung grenzüberschreitender Interaktionen, die alle Staaten und Gesellschaften in ein komplexes System wechselseitiger Abhängigkeiten verwickeln und die Handlungsspielräume von Staaten sowie von nicht-staatlichen Akteuren (wie multinationalen Konzernen und Nichtregierungsorganisationen), soziale und kulturelle Ordnungsmuster und Lebenswelten tiefgreifend verändern. Die Globalisierung verengt Räume, verkürzt Zeiten und durchdringt die Grenzen der Staatenwelt für Waren, Kapital, Dienstleistungen, Informationen, Konsum und auch für Wertemuster und Menschen“, F. Nuscheler, *Globalisierung, Global...*, art. cyt., s. 165. „Globalisierung beschreibt keinen Endzustand, sondern einen Prozess, in dessen Verlauf der Umfang und die Intensität nationale Grenzen überschreitender Verkehrs-, Kommunikations- und Austauschbeziehungen rasch zunimmt. Die trennende Bedeutung nationalstaatlicher Grenzen wird unterspült: Die Wirkungen grenzüberschreitender ökonomischer, sozialer und politischer Aktivitäten für nationale Gesellschaften verstärken sich, viele Probleme laufen quer zu den territorialen Grenzen, immer mehr Ereignisse werden weltweit gleichzeitig wahrgenommen und wirken sich mit zunehmend kürzeren Verzögerungen an unterschiedlichen Orten der Welt aus“, D. Messner, *Strukturen und Trends...*, art. cyt., s. 50. Deutsche Bischofskonferenz: Globalisierung „umschreibt eine Verdichtung und Beschleunigung grenzüberschreitender Interaktionen, die faktisch oder der Möglichkeit nach alle Individuen, Institutionen und Staaten zu einem komplexen Gefüge wechselseitiger, häufig aber ungleichgewichtiger Abhängigkeiten miteinander verschränkt“, Deutsche Bischofskonferenz, *Die vielen Gesichter der Globalisierung*, dz. cyt., s. 12.

Die dieser Untersuchung zugrunde liegende Definition der Globalisierung lautet daher wie folgt: Globalisierung ist eine Intensivierung der Verflechtung von Menschen, Kapital, Waren, Dienstleistungen, Institutionen, Staaten und Organisationen in einem räumlich und zeitlich entgrenzten Raum; diese Verflechtung orientiert sich nicht mehr an nationalstaatlichen Grenzen, sie schafft neue Räume bzw. Grenzen und erzeugt neue Leitbilder universaler Gültigkeit. Sie bewirkt der Möglichkeit nach eine aktive Beteiligung einer immer größer werdenden Zahl von Menschen an den wirtschaftlichen, technischen, kulturellen und wissenschaftlichen Leistungen der Weltgesellschaft⁴⁷.

⁴⁷ Diese Definition lehnt sich an Definitionen an, die beispielhaft von F. Nuscheler, *Globalisierung, Global Governance und Menschenrechte*, in: A. v. Gabriele u.a. (Hg.), *Jahrbuch Menschenrechte*, Frankfurt/M. 1999, S. 164-172; D. Messner, *Strukturen...*; F.X. Kaufmann, *Herausforderungen des Sozialstaates*, Frankfurt/M. 1997, und der Deutschen Bischofskonferenz, *Die vielen Gesichter der Globalisierung*, Bonn 1999, S. 12. vorgetragen werden: Globalisierung meint die „Vermehrung und Verdichtung grenzüberschreitender Interaktionen, die alle Staaten und Gesellschaften in ein komplexes System wechselseitiger Abhängigkeiten verwickeln und die Handlungsspielräume von Staaten sowie von nicht-staatlichen Akteuren (wie multinationalen Konzernen und Nichtregierungsorganisationen), soziale und kulturelle Ordnungsmuster und Lebenswelten tiefgreifend verändern. Die Globalisierung verengt Räume, verkürzt Zeiten und durchdringt die Grenzen der Staatenwelt für Waren, Kapital, Dienstleistungen, Informationen, Konsum und auch für Wertemuster und Menschen“, F. Nuscheler, *Globalisierung, Global...*, S. 165. „Globalisierung beschreibt keinen Endzustand, sondern einen Prozess, in dessen Verlauf der Umfang und die Intensität nationale Grenzen überschreitender Verkehrs-, Kommunikations- und Austauschbeziehungen rasch zunimmt. Die trennende Bedeutung nationalstaatlicher Grenzen wird unterspült: Die Wirkungen grenzüberschreitender ökonomischer, sozialer und politischer Aktivitäten für nationale Gesellschaften verstärken sich, viele Probleme laufen quer zu den territorialen Grenzen, immer mehr Ereignisse werden weltweit gleichzeitig wahrgenommen und wirken sich mit zunehmend kürzeren Verzögerungen an unterschiedlichen Orten der Welt aus.“ D. Messner, *Strukturen...*, S. 50. Deutsche Bischofskonferenz: Globalisierung „umschreibt eine Verdichtung und Beschleunigung grenzüberschreitender Interaktionen, die faktisch oder der Möglichkeit nach alle Individuen, Institutionen und Staaten zu einem komplexen Gefüge wechselseitiger, häufig aber ungleichgewichtiger Abhängigkeiten miteinander verschränkt“, Deutsche Bischofskonferenz, *a. a. O.*, S. 12.